

AFRIKANIZACIJA KRŠĆANSKIH TEOLOGIJA

IVICA MAŠTRUKO
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 316.2
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1985-12-15

Afričke kršćanske teologije sve su prisutnije u međunarodnom teološkom dijalogu. One predstavljaju pokušaj prilagodavanja evanđelja afričkom načinu života i mišljenja, zalažu se za specifičan razvoj Afrike, za razvoj koji respektira tradicionalna crkvena učenja, ali čini napor da dade novi doprinos razumijevanju religijske i kulturne tradicije Afrike.

Izvorne afričke religije potisnute su u velikom dijelu Afrike. Univerzalni religijski sistemi (kršćanstvo, islam, budizam) postali su dominantne religije Afrike. No, izvorne afričke religije imaju svoju koherenciju, pa one ne nestaju, već nastavljaju svoje trajanje i unutar univerzalnih religijskih sistema. Prilogađavaju im se i njih prilogađavaju religijskoj i kulturnoj tradiciji afričkog kontinenta. To je slučaj i s kršćanstvom i kršćanskim teologijama, koje svoj specifičan izraz dobivaju upravo u afričkim teologijama.

Da bi se razumjele suvremene kršćanske teologije u Africi, moraju se shvatiti i razumjeti i izvorne afričke religije koje svojim načinom poimanja čovjeka i svijeta znatno utječu i na novu afričku teološku kršćansku misao. Afrička teologija zato znači unošenje u kršćanstvo autentičnog afričkog religijskog iskustva sadržanog u izvornim afričkim religijama.

Veliki dio afričkih teologa smatra da oni svojim novim teologijama daju doprinos borbi za potpuno oslobođenje afričkih naroda i borbi za izgradnju novog, humanijeg društva. I završni dokument Panafričke teološke konferencije ističe da je afrička teologija vjera u Krista — Oslobođitelja.

Posljednjih godina moć institucionalnih religijskih sistema bitno je naručena različitim oblicima alternativnih teologija. Ta je moć oficijelne crkve poljuljana i na čisto religijskom području i na društvenoj i političkoj razini. Alternativne teologije sve se više bave teološkim tumačenjima načina razrješavanja socijalnih problema društva i obuhvaćaju sva ona teološka strujanja koja nastaju izvan oficijelnih crkvenih struktura. Ove nove alternativne teologije osobito su raširene i prihvaćene na tlu Latinske Amerike, i to ne samo na razini teorijskih razglabanja već i na razini prakse. Mnoge suvremene alternativne teologije imaju svoje izvore u protestantizmu (teologija nade), a neke dobivaju rasnu isključivost (crna teologija) ili regionalna obilježja (afričke teologije, azijske teologije).

Afričke kršćanske teologije sve su prisutnije u međunarodnom teološkom dijalogu. One predstavljaju pokušaj prilagođavanja evanđelja afričkom načinu života i mišljenja, zalažu se za specifičan razvoj Afrike, za razvoj koji respektira tradicionalna crkvena učenja, ali čini napor da dade novi doprinos razumijevanju religijske i kulturne tradicije Afrike. O tim novim teološkim kretanjima na tlu afričkog kontinenta bit će riječi u ovome prikazu.

Afričke kršćanske teologije koje se razvijaju na području Afrike u posljednjim desetljećima, jedan su od dokaza sve izraženije želje i namjere religijskih institucija da budu i kulturno autentične. Na području Južne Afrike ta se namjera izražava preko crne teologije koja se vezuje (svjesno ili nesvjesno) uz sličnu teologiju u Sjedinjenim Američkim Državama. To je i potpuno razumljivo s obzirom na povijesnu, društvenu, kulturnu i političku scenu područja na kojem ta crna teologija nastaje i razvija se. Istaknuti crni teolog Južne Afrike Manas Buthelezi zato i kaže da je crna teologija Južne Afrike zapravo teologija društvene promjene u uvjetima i specifičnostima južnoafričke rasne situacije. No, u ovom prikazu nije nam namjera govoriti o toj i takvoj crnoj teologiji, već o onim različitim afričkim teologijama kršćanske provenijencije koje nastaju i niču na golemim afričkim prostranstvima, u uvjetima koji su, većim dijelom, različiti od onih u Južnoj Africi.

Afrika danas proizvodi teologije. Nije to samo jedna određena i zaokružena teološka misao. Riječ je o pluralizmu teologija, jer su različita stanja i različite religijske, kulturne, društvene i političke situacije u pojedinim dijelovima ovoga kontinenta. Dugo je vremena u Africi bila dominantna teološka misao Zapada. I u Africi je — kao i u drugim područjima Trećeg svijeta — teološko obrazovanje samo odražavalo tradicionalnu misao Evrope. I još uvijek, u najvećem broju slučajeva, afrički teolozi svoju teološku misao izražavaju posredstvom jezika njihovih bivših kolonijalnih upravljača — na engleskom, francuskom ili portugalskom jeziku. Tako već u upotrebi jezika afrički teolozi nailaze na problem: kako na živuci i blizak način izraziti misao evanđelja Afrikancima, kako to učiniti preko kulturnog medija (jezik!) koji bi omogućio originalnu i izvornu afričku misao. Drugim riječima: Krist treba biti predodčen i izražen preko afričkih jezika, jer se on »mora čuti kako govori direktno afričkim kršćanima«. ¹ Pritom afrički teolozi polaze od stava da različito viđenje Krista, kao ni različiti jezici, ne mora smetati jedinstvu zajedničke vjere.

Afrički narodi posebno su osjetljivi na svoju kulturnu tradiciju, pa se to odražava i u kršćanskim afričkim teologijama. Kul-

¹ Kwesi A. Dickson »Theology in Africa«, Darton, Longman and Todd — London 1984; str. 5.

turna tradicija Afrike i religijski sistemi značajno su povezani, pa afrička teologija nastoji biti prožeta konkretnim životnim iskustvom Afrike i poruku evanđelja želi prenijeti na način da ona bude izazov kršćanskim vjernicima »crnog kontinenta«.

Izvorne afričke religije potisnute su u dobrom dijelu Afrike. Univerzalni religijski sistemi (kršćanstvo, islam, budizam) postali su dominantne religije Afrike. No, izvorne afričke religije imaju svoju koherenciju, pa one ne nestaju, već nastavljaju svoje trajanje i unutar univerzalnih religijskih sistema. Prilagođavaju im se i njih prilagođavaju religijskoj i kulturnoj tradiciji Afrike. To je slučaj i s kršćanstvom i kršćanskim teologijama koje svoj specifičan izraz dobivaju upravo preko afričkih teologija. Jedan od najznačajnijih afričkih teologa, metodist iz Gane, Kwesi A. Dickson smatra da su tri glavna razloga zašto afričke izvorne religije nisu doživjele pažnju koju zaslužuju, iako ima osnove da postanu poseban predmet izučavanja u kršćanskoj teološkoj misli. Ti su razlozi sljedeći:²

Prvi razlog za zapostavljanje značaja izvornih afričkih religija jest evolucijsko gledanje na razvoj religije, koje je smjestilo afričku religijsku misao pri dnu ljestvice »primitivnih religija« kao nekakav etnografski materijal koji se može naći kod onih naroda čije su religije tako kategorizirane kao da su na najnižem civilizacijskom nivou.

Drugo, afričke religije su ranim evropskim piscima izgledale relativno neatraktivno. Misionari su ih promatrali kao djelo sotone, pa su ih nastojali u svojim izvještajima diskreditirati, krivo predstaviti, te tako odbaciti kao i sve ostale aspekte afričke kulturne tradicije.

Treće, zapadnjačko nezadovoljstvo afričkim izvornim religijama proistjecalo je iz nemogućnosti da zapadnjački mentalitet prihvati religije koje nemaju točno precizirana (napisana i zapisana) vjerovanja i koje nemaju svoje poznate Utemeljitelje, Objavitelje i osnivače.

Ovim razlozima potcjenjivanja i odbacivanja izvornih religija Afrike trebalo bi još dodati i političke i ekonomske interese evropskih zemalja koje su svoj utjecaj širile zahvaljujući i uskoj suradnji s institucionaliziranim religijskim sistemima i njihovom hijerarhijom, te nastojale preko religije nametnuti i svoj kulturni i politički model dominacije. Zbog svega toga danas se u afričkim kršćanskim teologijama i postavljaju pitanja da li su, zapravo, afričke izvorne religije već početak objave Boga ljudima? U tom se kontekstu razmatra i odnos objave i izvornih religija Afrike. I dalje, to bi moglo značiti da je kršćanstvo samo jedna od brojnih

² Isto, str. 32.

moćnosti, te da se i preko drugih religija može doći do spasenja. U svakom slučaju, kršćanske teologije ne smiju više zanemarivati autentični afrički doprinos religijskoj i kršćanskoj misli.

U afričkim društvima kultura i religija se ne mogu odvajati. Religija je, također, redoviti pratilac svih zbivanja u svakodnevnom životu. U tradicionalnom životu Afrike sva su područja života povezana s religijom — odnos između članova obitelji i u društvu isprepleten je religijskim obrascima ponašanja, isti je slučaj s moralom, događajima u osobnom životu (rođenje, pubertet, ženidba, smrt), zdravstvenom praksom, arhitekturom, ratom, obrazovanjem itd. Afričke religije u stalnom su traganju za životnom snagom i ispunjenjem života i bez obzira na sve promjene uvjeta života u Africi (industrijalizacija, urbanizacija), ovi religijski sistemi zadržavaju svoje temeljne karakteristike. I zato, da bi se shvatile suvremene kršćanske teologije, moraju se razumjeti i shvatiti izvorne afričke religije koje svojim načinom poimanja čovjeka i svijeta znatno utječu na novu afričku teološku kršćansku misao. A o tim afričkim religijama teško je govoriti, jer o njima postoji malo pisanih izvora i zapisanih vjerovanja. One nisu niti jedinstvene i tek dijele neke zajedničke karakteristike. Tek u posljednje vrijeme počinju se vjerovanja i poimanja svijeta i prirode uobličavati u tekstove, a usmena tradicija zapisivati.

Problemi akulturacije

Berlinskom konferencijom 1884—85. godine Afrika je bila podijeljena na sfere utjecaja pojedinih evropskih sila. Svaka je evropska zemlja uvela svoj vlastiti administrativni i pravni sistem u pojedine kolonizirane dijelove Afrike. Rezultat toga je bio da se i u Africi očitovala različitost sistema vladavina kao i u Evropi. Kontinent se polarizirao, a njegovi narodi su se okretali glavnim gradovima Evrope — Londonu, Parizu, Bruxellesu, Lisabonu, Berlinu, Madridu i Rimu. Kompleksna situacija postala je još komplikiranijom. Neka su afrička plemena potpuno razbijena, podijeljena i razbacana u nekoliko država.³ Kulturni utjecaji evropskih zemalja doveli su do daljnjih kulturnih diferencijacija i kontradikcija — afričke kulture nastavile su živjeti paralelno s evropskim. Evropski politički konflikti projicirali su se i u Africi. Afričko nacionalno bogatstvo prelijevalo se u evropske centre.

Od druge polovine ovoga stoljeća počele su se osjećati značajnije promjene u Africi — političke i ekonomske. Brojne zemlje dobivaju nezavisnost i oslobađaju se vladavine stranaca. Proces

³ Tako se veliko pleme Ewe našlo razmješteno u trima državama: Gani, Togou i Beninu.

dekolonizacije nije, međutim, još u potpunosti završen. To se posebno odnosi na Južnu Afriku. Uz to, mnoge afričke zemlje samo su formalno nezavisne, jer su ekonomski u neokolonijalističkom položaju i politički pod utjecajem multinacionalnih kompanija i velikih svjetskih sila. Njihovi bivši gospodari i novi svjetski moćnici nastoje ostvarivati utjecaj na zemlje Afrike novim metodama i novim oblicima pritisaka. Politička nestabilnost još uvijek karakterizira afrički kontinent.

Sve ovo ima svoga odraza i na fenomen religije, a posebno na institucionalizirane religijske sisteme i njihovo ponašanje. S druge strane, probuđena afrička svijest i otkrivanje značenja vlastitoga kulturnog nasljeđa, postavljaju pred kršćanske crkve probleme koji se izražavaju u oblasti bogoštovlja, u prijevodima i tumačenju Svetoga pisma, osposobljavanju svećenstva, ulozi crkve u društvu i porodici — u problemima akulturacije općenito.

Jedan, naoko sporadičan primjer, može poslužiti kao ilustracija problema s kojima se suočava kršćanstvo i koji se pokušava razrješavati i u okvirima suvremene afričke teološke misli. Riječ je o pjesmi i muzici koje se upotrebljavaju u afričkom kršćanstvu. Pjesme i muzika u afričkom bogoslužju nužno moraju biti drugačije od evropskih, jer je u pitanju drugačiji ritam, jer se zapadnjački tekstovi i crkvene himne teško mogu prevoditi na afričke jezike, jer je sukob ritma afričkog jezika i evropske melodije izrazit. Ponekad je zbog toga, vrlo teško postići sklad između načina izražavanja religijske poruke i njenog religijskog izvornog značenja. A o pjesmi i plesu se u bogoštovlju u Africi mora voditi računa, jer su pjesma i ples važni detalji u životu ovoga kontinenta. Oni su prisutni u radosti i tuzi, u bogoštovlju i u igri. Za Afrikanca bi značaj bogoslužja bio izgubljen ukoliko ne bi taj ritual sadržavao muziku, pjesmu i ples. Nove nezavisne kršćanske crkve su otišle vrlo daleko u eksperimentiranju u upotrebi izvorne afričke muzike, plesa i tradicionalnih običaja u obredima unutar crkve. Sve ove probleme akulturacije kršćanstva nove afričke teologije podvode pod različite termine — govore o potrebi adaptacije, prevodenja, afrikanizacije, naturalizacije, udomaćivanja, ponarodnjenja i sl. Uglavnom, čitav postupak je usmjeren prema tome da se elementi zapadnjačke kulture — koji nisu bitni za temeljne poruke evanđelja — u afričkom kršćanstvu zamijene izvornim oblicima afričke kulturne tradicije, te da se tako i poruka evanđelja smjesti u relevantno područje.

Ovaj je proces, razumljivo, izazvao brojne rasprave u afričkim teologijama, jer su samo na području glazbe, na primjer, kreirane mnoge nove mise: Missa Luba, Afrički oratorij mučenika Ugande, Missa Zande, Missa Malawi, Missa Dagarti itd. Orgulje nisu odbacene, ali su u crkvama prihvaćeni bubnjevi i originalni afrički

muzički instrumenti (balafon, mvot). Tradicionalni religijsko-kulturni simboli također su se počeli upotrebljavati po kršćanskim crkvama. A sve više počinje dolaziti u pitanje i tumačenje temeljnih poruka kršćanstva, pa čak i simbolike vezane uz Krista, čija se uloga nastoji prilagoditi mentalitetu afričkih vjernika.

Afrička teologija znači, zato, prvenstveno, unošenje u kršćanstvo autentičnog afričkog religijskog i kulturnog iskustva. Zbog toga su neki evropski teolozi i, osobito crkvene institucije, vrlo nezadovoljni. U afričkim teologijama vide opasnost za dosad uvriježeno poimanje kršćanstva. Nova afrička teološka misao kao da u sebi nosi i naznake svojevrstne afričke teologije oslobođenja, jer znači prekid u prihvaćanju teološke misli kako je ona formulirana u Evropi i SAD. To znači da afrička teološka misao počinje raspravljati i o pitanjima dominacije, o potlačenosti i oslobođenju i da se sve više počinje približavati alternativnim teologijama Trećega svijeta, da se naglasak počinje stavljati na praktičnu akciju, da se od ortodoksije kreće prema ortopraksi

Novi oblik religijskih obreda

Novi oblici crkvenog života u Africi utječu i na nove oblike vjerskih službi, bogoslužja i misa. Pritom se javlja i problem teološke justifikacije tih novih oblika bogoštovlja. Problemi su znatno manji, ako iza tih prilagodbi stoji značajno lice iz hijerarhije crkvene institucije. Jedan od promicatelja novih oblika bogoslužja je katolički kardinal Joseph Makula, nadbiskup Kinšase. Poznat je njegov stav da se Afrika mora okrenuti Afrikancima i u religijskom i u crkvenom pogledu. Svjestan teškoće ostvarivanja afrikanizacije crkve (barem dok katolici u Africi ne budu imali dovoljan broj neoženjenih svećenika), kardinal je još 1973. godine odlučio jedan broj svojih župa prepustiti laicima. Skoro dvije godine trajale su pripreme za realizaciju ove ideje. Pripremljen je i poseban priručnik za nove svećenike-laike. U župama Kinšase ova je ideja ostvarena 1975. godine. Novi je religijski vođa nazvan *mokambi* (množina: bakambi). On ne može obavljati sve dužnosti svećenika, ali njegova je uloga u katoličkoj crkvi Afrike vrlo značajna. Prije nego se mokambi uvede u službu, on mora dobiti suglasnost svoje supruge i lokalne vjerske zajednice (župa). Poslije pripreme, zatim molitve i blagoslova, mokambi prima znakove svoje službe — raspelo, evanđelje i priručnik za obavljanje poslova. U nedostatku svećenika kardinal je i za šira područja svoje nadbiskupije imenovao laike na mjesta koordinatora.

Mokambi ne radi sve poslove svećenika. On obično ima svoj redoviti posao, a župa ga samo dijelom plaća. Glavni mu je savjetnik svećenik, a mokambi se najviše posvećuje organiziranju brojnih

vancrkvених активности у žупи, укључујући и дјелатност базичних црквених заједница. Од њега се не очекује да све послове обавља сам већ да потиће и координира рад других. Сви припадници заједнице под водством мокамбија морају бити активно укључени у процес африканизације цркве. Свећеници држе службу у посебним пригодима, брину се о сакраментима и образовању бакамбија. Скупа с лаицима раде посебно на трансформацији локалне заједнице у мисијску заједницу. Нагласак се ставља на тимски рад и сарадњу, а све више се размишља и о активној улози жене у цркви. Постоји, међутим, и снажни покрет за одбацивање обавезе celibata за свећенике.

У литургији је такође дошло до значајних промена и њене наглашене африканизације. Зайрска бискупска конференција publicirala је још 1974. године броштуру с упутствима за нову зайрску литургију. Већ на насловној страници тискана је фотографија на којој је приказан свећеник с двојцом пратилаца како плеше око олтара, док присутни вјерници плешећу рукама и ударају каменјем сједећи испред и око олтара. На фотографији је и читач библије у народној ношњи. Већ ова фотографија сугерира нови приступ у католичком богослужју у Африци. Расправе је изазвала и народна ношња свећеника и капа коју је носио. Противници су, међутим, брзо одустали од примједба када су видјели одобравање вјерника. Нови је ритуал потврђен 1975. године на бискупској конференцији, а ускоро је стигла и сугласност Ватикана за нови Ordo Misae. Ово је богослужје још увијек у експерименталном стадијуму, али се успјешно проводи и шири. Зайрски католици радо се притом позивају на ријечи папе Павла VI када је у Кампали, за вријеме једног говора, рекао присутнима да морају и могу имати афричко кршћанство.

Зайрска литургија и слављење еухаристије усклађено је с обичајним ритуалима изворне афричке културе. Притом се, како њени аутори радо истају, узело у обзир пет темелјних антрополошких елемената.⁴

Први је елемент посредовање. Наиме, традиционално афричко религијско швацање полazi од бога да је свијет Врховног бића потпуно vezан са свијетом ђовјека. Зато су и преци и умрли интегрални дио људске обитељи. За Африканца је улога мртвих и њихово посредовање од изразите важности пригодом рођења, вјенчања, погребa, па и запосленја. Због тога и молитва укључује и живе и мртве. Преци преносе молитву Богу и donose његов одговор. Зайрска еухаристија зато и почиње zazивањем светaca, а у то су укључени и преци. Најприје најављивач поздравља вјернике и наводи имена свећеника, лаичког вође заједнице и koncelebranata. Polazi се од тога да вјерници морају и требају знати њихова имена, јер

⁴ О овим елементима пише Arnulf Camps у својој занимљивој књизи *«Partners in Dialogue» (Christianity and other World Religions)*, Orbis Books, Maryknoll, New York 10545 — 1983; str. 188.

ih to međusobno zbližava. Stranci koji prisustvuju slavlju posebno se pozdravljaju i predstavljaju. Svećenik i njegovi pomoćnici ulaze plešući u crkvu — u posebnom, tradicionalnom plemenskom ritmu. Nakon najave liturgijske teme počinje zazivanje svetaca. Popis obično obuhvaća proroke (koji su također »očevi i preci vjernika«), zatim plemenske pretke, Mariju, apostole, evangeliste, zaštitnike crkve, sveca toga dana i svete mučenike zemlje i Afrike.⁵

Drugi bazični elemenat je univerzalna participacija. Ovo je i razumljivo zato jer sve raslinje, životinjski svijet, carstvo minerala i priroda općenito — sve je to povezano s čovječanstvom, a čovječanstvo je povezano s čitavim univerzumom. Vrhovno biće ili Bog predstavlja puninu života te dijeli taj život sa svim postojećim. Zato obožavanje i slavljenje u novoj afričkoj kršćanskoj euharistiji mora obuhvatiti i ulje, i kruh, i vino, cvijeće, vodu, zemlju, minerale, vatru, pa čak i mirise.

Treći temeljni element je kulturna izražajnost. Ples i gestikulacija predstavljaju specifičnost zairske euharistije. Svećenik ulazi u crkvu u ritmu plesa. Odjeven je u višebojnu odjeću i kreće se lijevo-desno. U desnoj ruci nosi drveni izrezbareni znak — simbol religijskog vođe, ali i znak da on predstavlja velikog poglavicu — Krista, koji svoje sljedbenike vodi da izraze poštovanje Ocu-Bogu. I u ritualu za oltarom, u gestikulaciji, diranju četiriju strana oltara — u svemu svećenik nastoji predstaviti kozmičku dimenziju vjere. Ples oko oltara, pjesma i ples u crkvi, vatra u žari — sve to pridonosi specifičnoj afričkoj kulturnoj izražajnosti.

Četvrti element zairske liturgije je potreba za zajednicom. Afrikanci smatraju da između ljudskog bića i Vrhovnog bića stoji zajednica, da je zajednica i između samih ljudi, da se ona nalazi između živih i njihovih predaka, između ljudi i univerzuma, između ljudi i onoga što je iza groba i poslije smrti. Zato se u novim afričkim teologijama posebno gaji kult zajedništva i zajednice (porodične, crkvene, plemenske).

Peti bazični element je originalnost. Originalnost zairske euharistije jest u naporu da se kršćansko bogoslužje prevede u specifičan afrički govor i da se utemelji u svjetonazoru koji je iznikao iz afričkog podneblja.

⁵ Arnulf Camps (djelo isto, str. 188) navodi i primjer jednog takvog zazivanja:

Svećenik: Naši preci...

Svi: Budite s nama.

Svećenik: Časni ljudi koji ste vidjeli božanstva...

Svi: Budite s nama.

Svećenik: Vidite nas kako molimo...

Svi: Budite s nama.

Svećenik: Budite sa svima koji sada slave misu.

Svi: Budite s nama.

Poznato je da Vatikan ne gleda s prevelikim oduševljenjem na ova i ovakva prilagodavanja. Tako je i nekadašnji nadbiskup Lusake Emanuel Millingo povučen u Rim, jer je pretjeravao u svojim zahtjevima za afrikanizacijom kršćanstva i zalagao se za održavanje posebnog afričkog koncila. O njemu se, također, proširila legenda kao o »iscjelitelju«, pa se takvoga glasa ne može osloboditi niti u Italiji, gdje ga brojni vjernici opsjedaju i mole za iscjeliteljske usluge.

Izvori afričke teologije

Afričke teologije svjedoče o samosvojnosti i novoj samosvijesti afričke kulture. U završnom kominikeju na Panafričkoj konferenciji teologa Trećega svijeta (Akra, Gana) 1977. godine istaknuto je da su afričke teologije potrebne, jer, je, usprkos depersonalizacije i »kulturne invazije«, afrička kultura zadržala svoju vitalnost — posebno u obnovi afričkih jezika, plesa, muzike i književnosti.⁶ Afrički teolozi smatraju da oni svojim teologijama predstavljaju i podršku afričkim narodima u borbi za potpuno oslobođenje i za izgradnju humanog društva.⁷

Dominacija kao rezultat kolonijalizma dugo je vremena bila prisutna i u kršćanskim crkvama Afrike. Organizacijski model importiran iz Evrope je još je uvijek preovlađujući u afričkom kršćanstvu, a život crkve određen je teologijom koja je razvijena na koncepciji razumijevanja svijeta i života zapadnoga industrijskog društva. Zato je i razvijena misao o potrebi utemeljenja posebne kršćanske afričke teologije koja bi prihvatila izvorne vrijednosti iz tradicionalnih afričkih religijskih sistema. Danas se već brojni teolozi slažu da afrička teologija ima svojih pet temeljnih izvora: (1) bibliju i kršćansko nasljedstvo, (2) afričku antropologiju, (3) afričke tradicionalne religije, (4) afričku nezavisnu crkvu i (5) afričku društvenu stvarnost.⁸

Prvi je izvor razumljiv i shvatljiv, jer se radi o kršćanskoj teologiji, a kada je u pitanju afrička antropologija, tada se ima na umu da i u suvremenoj kršćanskoj misli Afrike mora postojati jedinstvo i kontinuitet između sudbine ljudskih osoba i sudbine kozmosa. Afrička antropologija i kozmologija je optimistička: pobjeda života u čovjeku — pobjeda je života u svemiru, spasenje čovjeka je spasenje univerzuma. U misteriji inkarnacije Krista sadržan je totalitet čovjeka i totalitet kozmosa.

⁶ »Communiqué, Pan-African Conference of Third World Theologians, Accra, Ghana, December 17—23, 1977« (»Black Theology: A Documentary History, 1966—1979« — Orbis Books, Maryknoll, New York 1979.); str. 506.

⁷ Isto.

⁸ Isto, str. 507.

Afričke tradicionalne religije bitan su izvor afričke teologije, jer se u afričkoj teološkoj misli smatra da je bog govorio i ranije svim narodima — samo na različite načine. Tradicionalne religije glavni su izvor za studij afričkog življenja kršćanstva, jer vjerovanje i prakticiranje tradicionalnih religija može obogatiti i suvremenu kršćansku duhovnost i teologiju — smatraju afrički teolozi.

Afričke nezavisne crkve predstavljaju također izvor afričke teologije, jer su one kroz njihovu dugu povijest razvile specifičan tip i način bogoštovlja, poseban tih organizacije i crkvene zajednice. One imaju korijene u afričkoj kulturi i u dnevnom životu ljudi.

S obzirom na suvremene alternativne teologije, koje se bave temeljnim pitanjima društvene stvarnosti, razumljivo je da i afrička teologija nastoji imati svoje korijene u transformaciji društveno-ekonomskih odnosa i izmjenama društvenih sistema u državama Afrike. U tom kontekstu izuzetan značaj ima borba protiv rasizma, odnos među spolovima, različiti oblici ekonomske, političke i kulturne opresije itd.

Iz ovih naznaka o izvorima afričke teologije može se vidjeti da i afrička teologija tendira prema teologijama oslobođenja, te da se značajno približava sličnim teologijama Trećega svijeta, jer — poput teologa Latinske Amerike — vidi potrebu oslobođenja kršćana od svih oblika društveno-ekonomske eksploatacije. Nije zato čudno da se i u završnom dokumentu Panafričke konferencije ističe da je afrička teologija vjera u Isusa Krista *O s l o b o d i t e l j a*.⁹ U nekim nezavisnim crkvama značajna se uloga, međutim, pridaje posebno Starom zavjetu, pa je tako na jugu Afrike u tim crkvama glavna teološka uloga dodijeljena Mojsiju — »vodi, osloboditelju, zakonodavcu«, Mojsiju koji prelazi preko opasnih voda Crvenoga mora i oličenje je Osloboditelja naroda iz ropstva. Uglavnom, vidljivo je da je ta tema oslobođenja značajna, te da se ona vezuje i za Krista i za Mojsija — zavisno o iskustvima i naglascima pojedinih teologa i kršćanskih skupina. Uzroke priimanja Starome zavjetu u nekim dijelovima Afrike, pojedini teolozi nalaze u normativnom i formaliziranom nametanju evanđelja (Novoga zavjeta) ranih misionara. Rad tih misionara rezultirao je primanjem evanđelja na vrlo formalan način i više kao zakonskih i normativnih odredbi nego kao radosti i milosti božje.

Zapadnjačka teološka misao dugo vremena nije bila svjesna da na različitost novih alternativnih oblika teologije utječe i različitost življenja i društvenih uvjeta u kojima se nalaze pojedini narodi, a time i crkve i vjernici. Svoje specifičnosti ima, dakako, i afrička teologija, te u njenim okvirima i crna teologija Južne Afrike. U toj se Južnoj Africi Krist, zbog društvenih uvjeta koloni-

⁹ Isto, str. 508.

jalnog sistema i rasizma, nužno mora javljati kao Crni Oslobođitelj. Ropstvo i rasna mržnja primjer su ljudskoga pada, ljudski dignitet u takovim uvjetima zavisi o boji kože, pa i kristologija poprima svoja specifična obilježja.

Religija u Africi nije nikada u povijesti, pa niti je danas, bila odvojena od svakodnevnog života. Sveto se ne odvađa od profanog. Afrikanac odbacuje mogućnosti postojanja odvojenoga kraljevstva božjega. Zato i afrička teologija danas nastoji obnoviti integritet ljudskoga života, ne želi da Afrika i njena teološka misao ostanu objekti dominacije i kolonizacije. Dugo je afrička teologija bila zatočena u vlastitoj zemlji da bi suvremeni afrički teolozi mogli i dalje podnositi takovo stanje. Oni žele da kršćanstvo vodi računa o specifičnom afričkom poimanju odnosa čovjeka i prirode. Afrički vjernik vjeruje da je u srodstvu s prirodom — on se prema njoj odnosi na način koji se Evropljaninu može učiniti čudnim. Za njega zemlja predstavlja temelj grupne svijesti. A grupa ili zajednica se, opet, sastoji od nerođenih, živih i mrtvih. Za dijete se vjeruje da je jedan od uskrslih koji je ponovo rođen. Mrtvi daju smisao, solidarnost i sigurnost zajednici. Preci integri-
raju pogled na svijet, jer se vjeruje da oni posreduju između boga (božanstava) i ljudi. Kult predaka služi da se žive podsjeti na one vrline koje određuju moralno poželjan život. Sva ova shvaćanja i sve ove nazore mora afrička alternativna teologija pomiriti s oficijelnim shvaćanjem kršćanstva — mora izraziti specifičnosti afričke kulture i tradicionalnih religija u okvirima kršćanskog religijskog sistema. Teškoće su pri tome očite.

Jednu od teškoća predstavlja i problem jezika. Biblija je prevedena na impresivan broj afričkih jezika, ali neka iskustva u prevođenju pokazuju da je mnogo prijevoda koji ne odgovaraju afričkom mentalitetu, te da se neki dijelovi evanđelja nerado prihvaćaju. Zato poneki teolozi predlažu da se čak i kanoniziraju neki drugi spisi — pored onih sadržanih u Svetome Pismu, jer bi — po svemu sudeći — neki dosad oficijelno nepriznati spisi o Kristovu životu više odgovarali religijskim i kulturnim tradicijama Afrike nego sadašnji tekstovi Novoga zavjeta. Odnos prema simbolu križa nije pritom sporan, ali je problem shvaćanja i prihvaćanja smrti nešto više izražen. Za afričkog vjernika smrt nije kraj života, ona je naprosto putovanje, odlazak preko rijeke života. Umrli će i dalje nastaviti poseban život, a može biti proizveden i u pretka i biti prizivan da kao član grupe i zajednice djeluje u različitim životnim situacijama. Smrt, dakle, vodi u život — ona nije nikakva granica između živih i mrtvih. Zato pogrebni rituali mogu trajati tjednima, mjesecima, pa i godinama. Ritual ima za cilj učvrstiti vezu između živih i mrtvih, jer su mrtvi priznati izvor etičkih načela života.

Sve ove specifičnosti moraju se uzimati u obzir u svim oblicima alternativne teološke misli u Africi i prigodom svih pokušaja afrikanizacije kršćanskih teologija. Toga su danas već sasvim svjesni i afrički teolozi i oficijelne crkvene strukture. Kršćanstvo Afrike mora voditi računa o dignitetu Afrikanaca i o specifičnosti objave Krista na tom kontinentu.¹⁰

Ivica Maštruko: AFRICANIZATION OF CHRISTIAN THEOLOGIES

S u m m a r y

African Christian theologies are more and more present in international theological dialogue. They represent an attempt at adaptation of the Gospel to African thought and life styles and support the specific development of Africa, the one respecting traditional ecclesiastical learning but making in the same time a new contributory effort at understanding the religious and cultural tradition of Africa.

In a big part of Africa original African religions have been displaced by universal religious systems (Christianity, Islam, Buddhism) turned into dominant religions in Africa. But original African religions are coherent and they don't disappear but continue to exist even within the universal religious systems. Adaptation occurs on both sides. Christianity and Cristian theologies in particular appear to find their specific manifestations exactly in African theologies..

To understand contemporary Christian theologies in Africa, original African religions must be comprehended which influence a new African theological Christian thought by their conception of man and the world. African theology influences Christianity by authentic African religious experience comprised in original African religions.

A great number of African theologians consider their new theologies contribute to struggle for a complete liberation of the peoples of Africa as well as for creation of the new, more human society. The final document of the Pan-African theological conference emphasizes that African theology is faith in Christ - Liberator.

---

¹⁰ Južnoafrički teolog Gabriel Setiloane piše o Kristu koji je gol, svučen, u vodi, krvi i znoju, potamnio i crn od sunčane žege. To je slika Krista koji se uklapa posebno u specifičnu rasnu situaciju Južne Afrike (vidi: Kwesi A. Dickson: »Theology in Africa« — str. 195—196.).